DIACRONIA
Impavidi progrediamur!

RECENZIE

doi:10.17684/i10A152ro
ISSN: 2393-1140
www.diacronia.ro

Teodor Oancă, *Contribuții onomastice*, Editura Grafix, Craiova, 2018, 196 p.

Adelina Emilia Mihali*
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu", Str. Emil Racoviță 21, 400165, Cluj-Napoca, România

Recenta carte a lui Teodor Oancă, *Contribuții onomastice*, publicată la editura craioveană Grafix în 2018, completează lucrările de antroponimie românească semnate de același autor. Cu o experiență vastă în studiul numelor de persoane, Teodor Oancă oferă un model de analiză a numelor de familie românești extrase din *Baza de date antroponimice a României*, înființată în 1994 la Facultatea de Litere a Universității din Craiova. În lipsa unui *Dicționar de frecvență a numelor de familie din România* complet, materialul antroponimic valorificat de Teodor Oancă conturează o imagine de ansamblu a numelor de familie de pe teritoriul țării, iar indicațiile statistice pe regiuni și pe județe, chiar dacă nu sînt de actualitate, sînt de un real folos în studiul onomasticii. Limbajul accesibil, argumentele de natură lingvistică și istorică pe care autorul le invocă fac din volumul pe care îl recenzăm un reper important în analiza antroponimică. De altfel, în toată activitatea sa științifică, Teodor Oancă a demonstrat că cercetarea antroponimiei presupune o abordare interdisciplinară, că, fără o privire sincronică și diacronică asupra numelor de persoană, în special asupra numelor de familie, nu se pot trage concluzii pertinente despre originea, evoluția și dinamica acestora. De asemenea, trebuie să amintim rolul important pe care antroponimia îl are în cercetarea toponimiei românești, astfel încît orice lucrare despre numele de persoane, cu atît mai mult cea în care se confirmă existența unui antroponim în diferite zone ale țării, vine să faciliteze interpretarea toponimică.

Lucrarea reunește, așa cum mărturisește autorul în *Cuvînt înainte*, o serie de articole publicate anterior în reviste de specialitate sau în volume colective: *Catagrafia Episcopiei Râmnicului de la 1845. Aspecte socioantroponimice* (p. 82–90), *Reconstituirea ariei dialectale **Agud*** (p. 91–96), *Localizări dialectale și arii antroponimice* (p. 96–98), *De la termeni dialectali muntenești la nume de familie* (p. 99–105), *Numele personal activ* (p. 105–109), *Nume de familie derivate cu sufixul **–escu**. Considerații statistice* (p. 110–131), *Originea personală exprimată prin derivarea cu sufixele **–ean**, **–eanu*** (p. 132–142), *Antroponime derivate cu sufixul **–ete*** (p. 143–146), *Valoarea de sufix de apartenență a unor sufixe diminutivale sau augmentative* (p. 147–149), *Nume de localități argeșene* (p. 150–155), *Nume de familie moldovene (I)* (p. 156–160), *Nume de familie moldovene (II)* (p. 161–164), *Nume de familie din Băilești, județul Dolj* (p. 165–182), *Români cu nume sîrbești sau maghiare* (p. 183–187), la care se adaugă două studii noi, plasate la începutul cărții: *Nume de familie românești provenite de la nume biblice și calendaristice* (p. 15–65), *Rolul impactului antroponimic în conservarea unor împrumuturi lexicale* (p. 66–81). Un *Cuvînt înainte* (p. 5–7), o *Bibliografie* (p. 8–12) și o listă cu *Sigle pentru regiuni, sigle pentru județe* (p. 13) deschid volumul, completat de *Concluziile* din final (p. 188–189) și de un *Rezumat* în franceză (p. 190–191), respectiv în engleză (p. 192–193). Faptul că lucrarea de față este o culegere de articole mai vechi, publicate în diferite reviste sau volume, conferă cărții un plus de valoare, deoarece vine în sprijinul cercetătorilor din domeniul onomasticii, facilitînd accesul la informațiile legate de studiul numelor de persoană.

Autorul a grupat, într-o oarecare măsură, studiile și articolele propuse, variate ca dimensiuni, în funcție de tematică, urmărind relația antroponimiei cu etimologia, istoria, dialectologia sau toponimia, precum și structura numelor de familie sau numele de familie specifice unor provincii românești.

Primul capitol al cărții, *Nume de familie românești provenite de la nume biblice și calendaristice*, aduce în discuție relația dintre romanizarea dacilor, procesul de creștinare și antroponimie. Plecînd de la ideea că, „dacă din punct de vedere militar, social și cultural autoritatea romană s-a impus fără opreliști,

*Adresă de corespondență: *adelinatatar@yahoo.com*.

cele dintîi manifestări de existență a noii religii pe teritoriul Daciei au fost sporadice, lipsite de forme de organizare" (p. 15), autorul face o trecere în revistă a etapelor creștinării Daciei și a procesului de romanizare pe filieră creștină, susținută cu argumente istorice și lingvistice, precum și a fazelor de dezvoltare a antroponimiei românești: de la apelativele autohtone care au devenit porecle și supranume, mai apoi nume de familie, la numele biblice / calendaristice și la rolul bisericii în propagarea și consolidarea acestora. Considerațiile teoretice sînt completate de două anexe, una care cuprinde 170 de nume de familie primare, provenite de la nume de botez de origine biblică sau calendaristică, la care se adaugă forme hipocoristice, derivaționale sau variante, pentru fiecare dîndu-se frecvența pe regiuni și județe și o a doua anexă, de fapt un extras din prima, care conține cele mai frecvente 86 de nume de familie.

În cel de-al doilea capitol, *Rolul impactului antroponimic în conservarea unor împrumuturi lexicale*, autorul discută problema elementelor lexicale aparținînd substratului și modul în care ele s-au conservat ca urmare a utilizării lor ca antroponime, de regulă porecle, cu condiția ca „un sens al lui [al numelui comun] să fie asociat cu o trăsătură fizică, psihică, morală sau de comportament a cuiva" (p. 68). Amintind cele mai cunoscute cercetări privind fondul autohton, Teodor Oancă exemplifică impactul antroponimic, definit ca „posibilitatea unui nume comun de a trece în clasa numelor proprii și de a fi reținut în limba latină datorită sprijinului acordat de antroponimul rostit zilnic în familie, dar și în relațiile sociale, și care făcea posibil ca apelativul să se impună în limbă în locul cuvîntului latin echivalent" (p. 5). Articolul este completat de 72 de nume de familie care, după cum afirmă autorul, conservă cuvinte autohtone, identificate de Grigore Brîncuș, cu impact antroponimic (p. 71) și care, „prin distribuția lor de azi în teritoriu, (...) ne dovedesc prezența în spații largi a apelativelor de la care provin", astfel încît „putem spune că încă din timpul însușirii limbii latine de către traco-daci aceste cuvinte nu arătau că aparțin unor subdiviziuni teritoriale ale limbii vorbite de ei" (p. 71). În legătură cu numele de familie consemnate, considerăm că ar fi util să se indice apelativul din care provin și sensul aferent, acolo unde este necesar, pentru a se elimina orice neclaritate, în special în cazuri de omonimie sau derivare. De exemplu, fără o precizare clară, un cititor neavizat sau un novice poate raporta numele de familie *Bască*, inclus în lista mai sus menționată, la împrumutul francez *bască* 'beretă', mai cunoscut în limbajul cotidian decît cuvîntul autohton *bască* 'lînă tunsă de pe oaie'. Aceste informații ar lămuri și situația derivatelor de la apelative considerate ca aparținînd substratului și care s-au impus ca nume de familie, cum este cazul lui *Copăcel* sau *Urdaș*. În egală măsură, credem că, dintr-o scăpare, s-a strecurat o eroare în titlul capitolului: deoarece studiul discută în mare parte situația cuvintelor moștenite (din substrat, în special, sau din latină) și mai puțin a celor împrumutate, potrivit ar fi ca titlul să conțină sintagma „moșteniri lexicale" sau „cuvinte moștenite" în locul „împrumuturilor lexicale", astfel s-ar explica și lista numelor de familie, care îl conține și pe *Ceară* < *ceară* < lat. *cera*.

Cel de-al treilea capitol, *Catagrafia Episcopiei Râmnicului de la 1845. Aspecte socioantroponimice*, oferă cititorului o imagine a sistemului denominativ personal de la mijlocul secolului al XIX-lea, precum și a principiilor care stau la baza numirii și care, de altfel, sînt păstrate, parțial, și astăzi: „numele bunicului s-a transmis nepotului" (p. 83), „în cazul în care copilul purta numele tatălui sau al bunicului exista posibilitatea ca diferențierea de numele acestuia să se facă printr-un diminutiv sau hipocoristic..." (p. 87). Autorul introduce aici două sintagme: *nume complementar* sau *supranume*, definit ca „antroponimul care însoțește numele personal al celui recenzat, realizîndu-se o structură binară, al doilea cuvînt putînd fi considerat ca nume de familie la acea dată" (p. 83) și *antroponim dezvoltat*, explicat drept „structura antroponimică prin care este menționat numele complet al tatălui persoanei recenzate". Exemplele date și explicațiile pe marginea derivatelor sau a cuvintelor slavone *sin*, *brat*, *zen* folosite în structurile denominative din acea vreme vin în ajutorul onomastului și impun un model de analiză a antroponimiei din documentele istorice.

Următoarele trei capitole se axează pe relația de interdependență antroponimie – dialectologie: „uneori frecvența concentrată într-o zonă a unui nume de familie, care face trimitere la un cuvînt dialectal, poate fi un indiciu că acolo termenul dialectal a fost activ în trecut, apoi a dispărut din uz, el nemaifiind înregistrat în anchetele dialectale" (p. 96). Astfel, autorul reconstruie aria dialectală a lui *agud* 'dud' în Crișana pe baza frecvenței numelui

de familie *Agud*, localizează unii termeni dialectali și în județe unde figurează doar ca nume de familie sau identifică, prin intermediul antroponimelor, trăsături caracteristice graiurilor aparținătoare unui subdialect.

Un capitol cu caracter teoretic, *Numele personal activ*, explică, pe de-o parte, sintagma din titlu, pe de altă parte, legătura dintre sistemul denominativ personal oficial și cel popular. Următoarele patru articole tratează problema structurii numelor de familie, în special a derivatelor cu sufixele *–escu*, *–ean*/*–eanu*, *–ete*. Capitolul *Nume de familie derivate cu sufixul **–escu**. Considerații statistice* cuprinde, pe lîngă partea teoretică referitoare la sensul sufixului, la originea numelui de referință și la vechimea acestor forme denominative, două anexe. Prima anexă conține numele de familie înregistrate în *Baza de date antroponimice a României*, la 1994, cu precizarea antroponimului de la care s-a făcut derivarea, frecvența fiind dată pentru fiecare nume. Cea de-a doua anexă este un repertoriu de nume de familie derivate cu sufixul *–escu* prezente în *Arhondologia Moldovei* de Constantin Sion. Materialul antroponimic prezentat în această formă de Teodor Oancă formează un corpus care poate fi valorificat și de alți lingviști și care este de un real folos în studiul onomasticii românești. În cazul numelor de familie derivate cu *–ean*/*–eanu*, se iau în calcul doar acele antroponime în care este evidentă, spune autorul, calitatea de sufix de apartenență a lui *–ean*, identic ca sens cu *–escu*, adică numele de familie derivate de la un antroponim. Credem că o mică observație s-ar impune aici: deși autorul a ales cu atenție exemple de necontestat, totuși, în cazul unor nume menționate în *Anexe*, sufixul ar putea indica, în absența unor date suplimentare, atît originea personală, cît și cea locală a purtătorului, dat fiind faptul că există localități ale căror denumiri provin din antroponimele precizate de autor. De exemplu, numele de familie *Blăgean*, cu frecvența mare în județele Iași și Vaslui, este raportat la antroponimul *Blaga*, însă în Moldova sînt două sate denumite *Blaga* (unul în județul Iași, altul în județul Bacău), fapt ce poate determina ca o parte din numele înregistrate să se datoreze originii locale a purtătorilor.

Completînd capitolele anterioare referitoare la numele de familie derivate, *Nume de localități argeșene* analizează oiconime din Argeș care au la bază fie nume de grup, provenite din prenume / nume de familie, porecle, supranume, fie nume personale. Autorul explică, într-un limbaj accesibil, sintagma „nume de grup”, procesele derivative care duc la formarea acestora, precum și valorile sufixelor identificate în structura lor, toate acestea presărate cu informații de ordin istoric.

Nume de familie moldovene (I) discută o serie de apelative considerate ca făcînd parte din subdialectul moldovean și care au trecut în denominația personală inițial ca porecle, apoi ca nume de familie oficiale. Autorul menționează în *Anexă* atît numele de familie care conservă apelativul, cît și antroponime care provin dintr-un derivat de la substantivul comun (*Perja – Perjeru*, *Prisacă – Prisăcariu*, *Prisăcaru*, *Prisecariu*), dînd selectiv, în parte teoretică, informații cu privire la procesul de derivare. În *Nume de familie moldovene (II)*, autorul tratează acele nume de familie care provin din nume personale feminine, articulate cu articolul posesiv genitival *a*. Frecvențele date, pe țară—imediat după nume, pentru Moldova—între paranteze, sînt ilustrative pentru aria de răspîndire a acestor antroponime și pentru mișcările de populație.

Penultimul capitol, *Nume de familie din Băilești, județul Dolj*, este o analiză structurală, etimologică și istorică a 574 de nume de familie din localitatea precizată, ilustrînd „dinamica deplasării în timp a unor persoane” (p. 167), relațiile socioculturale dintre imigranții bulgari și băștinași și influențele lor asupra antroponimiei. Studiul constituie, cu siguranță, un model de urmat în abordarea unei (micro)monografii antroponimice, atît din perspectiva analizei, cît și din cea a documentației, a recursului la istorie și a interdisciplinarității de care autorul dă dovadă în decursul activității sale științifice.

Nu putem trece cu vederea ultimul capitol al cărții, *Români cu nume sîrbești sau maghiare*, care, deși redus ca dimensiuni, oferă argumente clare și convingătoare pentru schimbările numelor de familie românești în zonele cu administrație maghiară în secolul al XIX-lea. Problema ridicată de autor, una mai veche, de altfel, cea a maghiarizării numelor de persoană, merită analizată în detaliu, pentru a demonstra acest fapt colegilor noștri din Ungaria, care susțin că numele de familie maghiare sunt un reper al originii etnice a purtătorilor și s-au transmis urmașilor în maghiară, deoarece aceștia au trecut din stadiul de bilingvism (maghiară și română) în cel de

[1]Vezi János N. Fodor, *Personal Names and Ethnicity: The Geolinguistic Research of Historic Personal Names in Hungary*, în

monolingvism (maghiară)[1].

Lucrarea *Contribuții onomastice*, semnată de Teodor Oancă întregește lista cercetărilor antroponimiei românești, fiind un important instrument de lucru pentru lingviști, în general, și pentru onomaști, în special. De altfel, așa cum am precizat anterior, contribuțiile autorului completează *Dicționarul de frecvență a numelor de familie din România*, din care a apărut doar primul volum, literele A–B, și oferă un sprijin celor ce studiază și cercetează onomastica. Cele câteva observații minore făcute nu scad cu nimic valoare cărții și importanța ei în bibliografia onomasticii românești.

„Onomastica Uralica", nr. 13 (2018), Debrecen–Helsinki, p. 55–64.